

## FORMULARZ KWERENDY INSTYTUCJI MUZEALNYCH

Projekt „Muzea w polskiej kulturze pamięci (do 1918 r.): wczesne instytucje muzealne wobec muzeologii cyfrowej”

finansowany ze środków Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego  
w Ramach Narodowego Programu Rozwoju Humanistyki 2015.

### INFORMACJE OGÓLNE:

Lokalizacja: Miejscowość/ Region / Kraj

Wilno

Tytuł/pełna nazwa instytucji:

Zbiory Cesarskiego Uniwersytetu Wileńskiego: Gabinet machin

Typ instytucji: muzeum publiczne, zbiory muzealne instytucji lub organizacji (biblioteka, towarzystwo naukowe), kolekcja prywatna

Opis instytucji/skrócony (wg wzoru: typ instytucji, charakter zbiorów):

Gabinet machin Cesarskiego Uniwersytetu Wileńskiego został założony przez Waleriana Górskiego. W zbiorach znajdowały się przede wszystkim modele machin i narzędzi. Po 1832 r. zbiory gabinetu uległy rozproszeniu.

Daty działalności / zakres czasowy:

1803-04-04 podpisanie przez cesarza “Aktu potwierdzenia Uniwersytetu wileńskiego”

1803-05-18 ustawa o powołaniu Uniwersytetu Wileńskiego

1832-05-01 zamknięcie Uniwersytetu

Dostępność

Typ relacji instytucji wobec pamięci

Rodzaj pamięci

Obszar pamięci/ nośnik pamięci/ rodzaj zbiorów

|  |
|--|
|  |
|--|

**DANE INSTYTUCJI :**

|                                                                                                                                           | OBECNIE | DAWNIEJ |
|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------|---------|
| ADRES / SIEDZIBA<br>DANE ADMINISTRACYJNE –<br>województwo/powiat/gmina/ulica/<br>nr działki, zmiany siedzib (daty);<br>REGION HISTORYCZNY |         |         |
| DANE KONTAKTOWE<br>TELEFON / EMAIL/ WWW                                                                                                   |         |         |
| GODZINY OTWARCIA                                                                                                                          |         |         |
| DYREKTORZY                                                                                                                                |         |         |
| ZARZĄDCA                                                                                                                                  |         |         |
| Budynek muzealny<br>(przekształcenia/nowo<br>wybudowany/zaadoptowany)                                                                     |         |         |

**INFORMACJE HISTORYCZNE:**

Zmiany w nazwach:

|                                                              |
|--------------------------------------------------------------|
| Konserwatorium modeli mechanicznych; gabinet maszyn i modeli |
|--------------------------------------------------------------|

Misja muzeum/ założenia kolekcjonerskie/ cele działalności

|                                                                                                         |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Gromadzenie modeli narzędzi i machin, stworzenie zbioru pomocnego przy prowadzeniu zajęć dydaktycznych. |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------|

Zakres terytorialny (zawarty w misji muzeum)

|  |
|--|
|  |
|--|

Założyciele/ właściciele: osoby lub instytucje (podstawowe dane biograficzne lub krótka charakterystyka)

|                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                        |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <p>Walerian Górski 1790-1874</p> <p>“Był to jeden z pożytecznych ludzi na świecie, który obowiązki swoje względem społeczeństwa spełniał gorliwie, chlubnie i zasłużył na pamięć życzliwą”.</p> <p>na wydziale matematyczno-fizycznym w Uniwersytecie wileńskim, gdzie w r. 1816 uzyskał stopień doktora filozofii; wysłany został kosztem Uniwersytetu za granicę, gdzie polecono mu szczególnie przykładanie się do mechaniki. W ciągu czteroletniej podróży Górski zwiedził Niemcy, Holandię i Anglię, lecz najdłużej bawił we Francji; w roku 1821 do wykładów w Uniwersytecie wileńskim mechaniki praktycznej oraz nauki o budowie dróg, mostów i kanałów, a przytem oddano mu pracownię przy gabinecie mechanicznym, którą kierował aż do zamknięcia Uniwersytetu. Po zamknięciu Uniwersytetu, Górski w r. 1832 przybył do Warszawy i otrzymał posadę w wydziale technicznym Komisji rządowej spraw wewnętrznych i duchownych. po wysłużeniu emerytury w r. 1850, opuścił służbę i powrócił do Wilna, gdzie miał sławną bibliotekę (do dziś dnia istnieje, lecz jest niedostępną nie tylko dla publiczności, ale nawet dla pojedynczych pracowników), bogatą w rzadkości bibliograficzne polskie, prawdziwe białe kruki. Bibliotekę tę otrzymał w spadku po Polińskim. W Wilnie pracował dużo umysłowo, zajmował się i bibliografią, trochę kolekcjonowaniem</p> |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|

Pracownicy: opiekunowie, dyrektorzy, kustosze, muzeolodzy (podstawowe dane biograficzne, ważniejsze osiągnięcia)

|  |
|--|
|  |
|--|

Organizacje związane z muzeum oraz działające przy muzeum (krótka charakterystyka, najważniejsze postaci, historia, datowanie)

|                               |
|-------------------------------|
| Cesarski Uniwersytet Wileński |
|-------------------------------|

Kalendarium (historia instytucji)

Gabinet machin utworzony został przez Waleriana Górskiego, który od 1817 r. Na koszt uniwersytetu szkolił się z dziedziny mechanika na uczelniach zagranicznych. Na potrzeby gabinetu Uniwersytet zatrudniał rzemieślników do wykonywania modeli. Zbiory podzielone były na kilka działów: Modele machin, wchodzących do składu innych; Modele narzędzi rolniczych; Modele machin, służących do wyrabiania produktów i do różnego użycia w gospodarstwie i fabrykach. Po zamknięciu Uniwersytetu w 1832 r. Zbiory Gabinetu uległy rozproszeniu.

## ZBIORY

Charakterystyka zbiorów (wraz z danymi ilościowymi)

Działy:

I. Modele machin, wchodzących do składu innych: 1. Kołowrot poziomy i przy nim cztery wały, służące do zwijania sznurów dźwigających ciężary; 2. Kołowrot pionowy, jakiego się pospolicie w naszym kraju używa przy fabrykach i statkach wodnych; 3. Szruba bez końca, gatunek kołowrotu; 4. Koło wodne, zwane gończe, które pęd wody pod spód bijącej obraca. Sztuka blaszana; 5. Koło wodne, niedźwiadkiem pospolicie zwane, gdzie woda, lejąc się do skrzynek z wierzchu, obraca je swym ciężarem. Sztuka blaszana; 6. Fontanna przez ciśnienie wody. Sztuka blaszana; 7. Machina do pokazania dzielności klinów i do sprawdzenia doświadczeniem wypadków z rachunku otrzymanych. Sztuka drewniana; 8. Wzór wiązania kół wodnych i osadzania ich na wale, gdy mają być znacznej wielkości. Sztuka drewniana;

II. Modele narzędzi rolniczych: 1. Pług Czuchoński; 2., 3. Sochy używane na Białej Rusi.; 4. Pług angielski pospolity, używany w osadzie angielskiej pod Petersburgiem; 5. Pług angielski dwubruzdowy; 6. Pług angielski do wagowania; 7. Pług angielski dywanowy; 8. Pług angielski do darnowania; 9. Pług angielski do plewidła, służący tam, gdzie się używa maszyny do siana; 10. Kosa angielska pospolita; 11. Grabie do rozrzucania darni zerzniętego; 12. Brona angielska pojedyncza; 13. Brona angielska podwójna; 14. Kart, czyli wóz używany w osadzie angielskiej; 15. Walce do równania pola ażeby łatwo i bezpiecznie można było kosić dojrzałe zboże; 16. Pług siedmionarogowy; 17. Pług ręczny, służący do kopania i poruszania ziemi siłą ludzką, bez zaprzęgu;

III. Modele machin, służących do wyrabiania produktów i do różnego użycia w gospodarstwie i fabrykach: 1. Młyn wietrzny, holenderskim zwany, duży, w którym są dwa kamienie górne, służące do młcenia zboża na mąkę, a na dole kamień jeden, do robienia kmp perłowych; 2. Młyn wietrzny holenderski mniejszy, gdzie tylko jest koło na dole zębate, służące do obracania kamieni; 3. Młyn czyli wiatrak stały, gdzie skrzydła mają mch poziomy; 4. Młyn wodny o sześciu kamieniach, obracanych przez trzy tylko wodne koła; 5. Młyn wozowy, który wtenczas tylko miele, gdy konie zaprzężone ciągną go, podobnie jak wóz podróżny, inaczej zwany młynem obozowym. Sztuka drewniana mahoniowa; 6. Młyn prochowy, obracany za pomocą wody, służący do tłuczenia mieszaniny i

ziarnowania prochu; 7. Krupiarnia; 8. Żarna, czyli młynek, którego kamień obraca się za pośrednictwem korby; 9. Sieczkarnia, używana w osadzie angielskiej pod Petersburgiem; 10. Sieczkarnia konna; 11. Sieczkarnia, zwana warszawską, obracana siłą ludzką; 12. Sieczkarnia ręczna, której się ruch nadaje za pomocą windy; 13. Młocarnia, obracana za pomocą koni w dyszlu idących, w której cztery wały karbowane idą po podłodze także karbowanej; 14. Tartak pojedynczy do rżnięcia tarcic, z jedną piłą, obracany za pomocą wody; 15. Tartak podwójny, gdzie się rżnie tarcice, a nadto z drugiej sztuki drzewa wychodzi opiłowany brus czyli belka; 16. Szlifiernia do szlifowania tafel płaskich na zwierciadła zwyczajne i wypukłych na zwierciadła soczewkowe; 17. Kafar Gucewicza, znacznie oszczędzający siłę ludzką, lubo dłuższego w użyciu potrzebujący czasu; 18. Kafary trzy inne; 19. Winda Gucewicza, używana przy budowaniu przez niego katedry wileńskiej; 20. Winda szalkowa; 21. Winda portowa, używana w portach do ładowania lub wynoszenia rozmaitych ciężarów ze statków wodnych; 22. Lewar do podnoszenia pojazdów; 23. Lewar drugi delikatniejszy; 24. Blok czyli polispast; 25. Żuraw konny. Machina miejscowa do podnoszenia i spuszczenia ciężarów, której można używać w kopalniach; 26. Machina do wyciągania minerałów z kopalni, obracana za pomocą koła wodnego; 27. Dwadzieścia ośm sztuk, wyrażających działania w kopalniach, sposoby wzmacniania korytarzów i otworów wchodowych; 28. Dwanaście narzędzi, używanych w kopalniach, jakimi są: młoty, bigi, piesznie -i t. D.; 29. Pompa, zwana "Pater noster", z rurą okrągłą; 30. Pompa druga, do tej podobna, z rurą kwadratową; 31. Pompa wietrzna, obracana wiatrem, jaka była do 1812 r. Na Pohulance w Wilnie; 32. Pompa, obracana za pomocą korby; 33. Machina do podnoszenia wody pędem rzeki; 34. Śruba Archimedesowa, służąca także do podnoszenia wody; 35. Sikawka pożarowa; model po większej części blaszany, wyraża dwie rury pompujące i magazyn, z którego woda bezprzerwanie napływa; 36. Olejnia litewska; 37. Olejnia druga, w której razem tłuką się ziarna i za pomocą klinów wyciska się olej. Machina ta działa za pomocą wody; 38. Młyn do tarcia oliwek; 39. Machina do karczowania.

40. Machina do bicia masła, jakiej używają w osadzie angielskiej pod Petersburgiem; 41. Machina do rżnięcia kartofli, rzepy, kapusty itd., używana także w osadzie angielskiej; 42. Warsztat pończoszkowy, żelazny cały; 43. Warsztat tkacki czyli krosna do płótna; 44. Warsztat do snowania nici; 45. Warsztat do nawijania szpul; 46. Warsztat do ściskania i równania płótna czyli kolandra; 47. Warsztat do motania talek; 48. Warsztat do zwijania nici w kłębki; 49. Piec »Moskiewskim« zwany, w którym Siłę znajduje kilka sklepień przedzielających wewnątrz; 50. Piec »Szwedzkim« zwany, w którym lufy idą pod spód, dwa razy okręcając się około czeluści, z dołu w górę i z góry na dół; 51. Piec fizyczny, w którym luft raz na dół tylko Siłę zawraca. Czeluść tego pieca służyć może za kominek; 52. Kuchnia włoska; 53. Stępor nożny do tłuczenia rozmaitych rzeczy; 54. Miech drewniany; 55. Wózek sklepowy do spuszczenia i wydźwigania beczek; 56. Most bez palów i izbic, drewniany, cały opiera się tylko na fundamentach nadbrzeżnych i utrzymuje się wiązaniem, którego każdą sztukę pojedynczo można odmienić; 57. Magle poruszane za pomocą korby; 58. Świder ziemny; 59. Skrzydła hydrometryczne, czyli machina do mierzenia pędu wody.

Obiekty szczególne (o szczególnym znaczeniu symbolicznym, ważne dla nauki lub sztuki, komentowane, słynne)

Strategia pozyskiwania zbiorów

Darczyńcy/Fundatorzy/Sprzedawcy (imiona i nazwiska, charakterystyka przekazanych darów/sprzedanych eksponatów; data)

|  |
|--|
|  |
|--|

Ekspedycje naukowe organizowane przez muzeum

|  |
|--|
|  |
|--|

Transfery zbiorów: data, okoliczności, zakres, ostateczna lokalizacja

|  |
|--|
|  |
|--|

## **WYSTAWY I DZIAŁALNOŚĆ POPULARYZATORSKA:**

Wystawy stałe

|  |
|--|
|  |
|--|

Wystawy czasowe

|  |
|--|
|  |
|--|

Katalogi zbiorów i wystaw oraz przewodniki

|  |
|--|
|  |
|--|

Inne publikacje (wydawane przez instytucję)

|  |
|--|
|  |
|--|

Współpraca instytucjonalna (muzea, uczelnie, towarzystwa, administracja itd.)

|  |
|--|
|  |
|--|

Zasięg działalności (informacje o miejscu pochodzenia zwiedzających, komentatorów, autorów relacji itd.)

|  |
|--|
|  |
|--|

Zwiedzający (charakterystyka statystyczna, ważniejsze osobistości)

|  |
|--|
|  |
|--|

## **ŹRÓDŁA:**

Bibliografia

|                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                  |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Józef Bieliński, Uniwersytet Wileński (1579-1831), t. I, Kraków: Druk W.L. Anczyca i Sp., 1899-1900<br>Józef Bieliński, Uniwersytet Wileński (1579-1831), t. II, Kraków: Druk W.L. Anczyca i Sp., 1899-1900<br>Józef Bieliński, Uniwersytet Wileński (1579-1831), t. III, Kraków: Druk W.L. Anczyca i Sp., 1899-1900<br>Ludwik Janowski (Tur), Uniwersytet Wileński i jego znaczenie, Lwów: Macierz Polska, 1903 |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|

|  |
|--|
|  |
|--|

Zasoby ikonograficzne (opis, lokalizacja)

|  |
|--|
|  |
|--|

Ciekawe cytaty

|  |
|--|
|  |
|--|

**UWAGI:**

|  |
|--|
|  |
|--|

**OPRACOWANIE:**

Autor opracowania:

Aldona Tołysz

Data sporządzenia karty:

|  |
|--|
|  |
|--|

Wyjazdy studyjne w celu wykonania karty, daty:

|  |
|--|
|  |
|--|

**METADANE\* (wypełnia redaktor/moderator portalu)**

|                                      |  |
|--------------------------------------|--|
| TYTUŁ (Miejscowość-nazwa instytucji) |  |
| LOKALIZACJA GPS                      |  |
| KLASYFIKACJE                         |  |
| DATA UTWORZENIA                      |  |
| AUTOR WPISU/REDAKTOR/KOREKTOR        |  |
| RELACJE                              |  |
| TAGI                                 |  |
| SYGNATURA                            |  |
| PRAWA / LICENCJE                     |  |